

ТРУДЪТ НА К. И. МИСЛАВСКИ "ИСТОРИЧЕСКИ ОЧЕРК ЗА ГИМНАЗИЯТА "ИМПЕРАТОР АЛЕКСАНДЪР III" В БОЛГРАД" КАТО ИСТОРИЧЕСКИ ИЗТОЧНИК

ЕКАТЕРИНА ЧЕЛАК

Съчинението на Константин Иванович Миславски е единственото монографично изследване, посветено на дейността на учреденото през 1858 г. първо българско средно учебно заведение.

Завършил историко-филологическия институт в гр. Нежин от 1886 г., авторът е преподавал руски език и стари езици в Болградската гимназия, бил е награждаван от руското правителство с ордените "Света Ана" и "Свети Станислав" III степен¹.

В предговора на своя труд той посочва, че е написал своя труд във връзка с голямата роля на Болградското централно училище за развитието на българското население в румънската част на Бесарабия като стожер срещу нахлуването на румънизацията в българските колонии².

"Историческия очерк за гимназията "Император Александър III" се състои от две части, които били напечатани съответно през 1904 г. и 1905 г. в комерческата печатница на Б. Сапожков в Одеса. Първата част е посветена на дейността на Болградското централно училище от основаването му до 1885 г., сиреч до окончателното му преобразуване в руска класическа гимназия. Втората разглежда въпросите, свързани с функционирането на гимназията като руско учебно заведение през 1886-1897 г. Структурата на книгата е изградена съобразно отделните сфери на дейността на училището, а след това и на гимназията. Разкриват се следните области: дейността на Попечителния комитет; икономическото положение и издръжката на учебното заведение; педагогическият състав, образователният му ценз, материалното му положение, заемане на учителските длъжности, дейността на педагогическия съвет; учебната дейност /програми, учебници, библиотеки/; съставът на учениците /прием, брой, система на изпити, пансионери и стипендианти, правата на възпитаниците и т. н./. Авторът се позовава на широка документална база, запазена в архива на училището. Ценността на този труд става още по-очевидна, като се има предвид,

че по-късно много от посочените и цитираните от Миславски документи безследно изчезват.

Книгата на Миславски е ползувана от всички негови последователи /историци, културолози, краеведи/, които винаги се позовават на използваните от него документи и фактологичен материал³. Ала в историографията още не е правен опит за цялостно анализиране на този труд от извороведска гледна точка, с подробно разглеждане и характеризирание на документалната база на това съчинение, на авторския подход към осветляваните проблеми и на истинските заслуги на Миславски пред историческата наука, както и посочване на слабите страни на неговия труд. Ще се опитаме да изясним поставените въпроси в настоящата статия чрез отделно характеризирание на източниците, ползувани от автора за обзора на румънския и на руския период от дейността на училището, тъй като те се отличават по съдържанието и произхода си.

При осветляването на румънския период от дейността на Болградското централно училище Миславски използва няколко вида извори. Първият са съчиненията на предходниците и съвременниците му, посветени на исторически, статистически и географски проблеми, свързани с миналото на Бесарабия, специално с българските колонисти⁴. Този вид от източниците Миславски предимно използва в уводните глави на съчинението си, където се опитва да докаже, че всички права и предимства, които придобили колонистите, са им дадени от руското правителство, а отварянето на Болградското централно училище е станало възможно преди всичко благодарение на предишното руско управление на българските колонии и енергичната дейност на болградските първенци. Доказвайки тази теза, авторът се позовава на историческото минало на отвъддунавските преселници в Руската империя, за което използва фундаменталните трудове на К. Иречек, А. Накко, П. Батюшков, А. Скалковски⁵. Освен това Миславски показва знанието си на колонистското законодателство, превеждайки основните точки за правата на българските преселници, публикувани в "Сборника на законите на Руската империя"⁶. За по-доброто разкриване на историческите личности, взели дейно участие в съдбата на българските колонисти /генерал И. Н. Инзов, граф П. Д. Кисельов/, Миславски прибегва към помощта на статиите от справочния енциклопедичен речник⁷. Авторът използва и мемоарна литература - става дума за записките на попечителя на Одеския учебен окръг в края на 50-те началото на 60-те години Н. И. Пирогов и за спомените на Михайловски-Данилевски, поместени в "Руската старина"⁸. Запознат е и с някои от материалите от "Периодическо списание", вестниците "Българска пчела" и "Цариградски вестник"⁹. К. Миславски показва добро познаване на литературата, обаче на статиите на И. С. Иванов /Каланджи/, посветени на развитието на българското образование и просветата в бесарабските български колонии, и на книгата на А. Клаус "Наши колонии"¹⁰. Можем само да предположим, че Миславски не споделя убежденията на

горепосочените автори. Първият, както е известно, е бил привърженик на българското образование на колонистите; в съчинението на А. Клаус се изтъква по-високото образователно ниво на немските колонисти спрямо българите, а понякога и спрямо руснаците, а Миславски е споделял русофикаторската политика.

Вторият вид извори, ползувани от изследователя, са устните предания за историческите личности, работили в Болградското училище, констатациите за някакви нрави и обичаи на болградското население¹¹. Тези две вида източници са спомагателни за автора.

Основният, най-скъпоценният и най-сигурният дял от изворите е третият. Това са печатни и ръкописни архивни материали, запазени в Болградската гимназия. Можем да твърдим, че при осветляването на румънския период от дейността на Болградското централно училище авторът изпитва липса на архивни документи. Той отбелязва, че е нямал "никакви данни за състоянието на училището в началото", тъй като не са се запазили нито отчетите, нито протоколите на педагогическия съвет. Ето защо основният материал, използван в главите за централното училище, е "доносническа преписка". Според Миславски по тези източници "може да се състави приблизително понятие относно състоянието на учебното заведение в стопанско, учебно и възпитателно отношение"¹².

Много са интересни и важни сведенията, дадени от самия автор относно методата на работата му с документите. Тъй като те са били писани предимно на румънски език, налагало се е да се работи с преводач. Отначало, в процеса на превода, се правели забележки и къси извадки от материалите. Тази дейност била твърде бавна и прецизна и се извършвала в продължение на две години. След това бил нужен още по-голям труд "за обработване и довеждане на натрупаните материали в определена система"¹³.

Едната част от използваните извори изхождат от висшите институции на Молдова и Румъния и представляват заповеди, указания, покани от министерствата на финансите и на просветата за предаване на училищните капитали на държавата и пр. Другата част от архивите е деловодската документация на самото училище: протоколи от заседанията на Попечителния комитет, преписката на епитропите с учителите и директора, отчетите на директора на училището, разпортиците на главния надзирател на пансиона и др.

Най-важните според Миславски документи се привеждат изцяло. Това са материали, отнасящи се към основаването на училището "Мирски приговор" на българските колонии, преминаващи към Молдавското княжество; "Хрисовулът" на княз Н. К. Богориди за учредяването на Болградското централно училище, който е преведен от оригинала¹⁴. Изцяло са дадени и "Височайшето повеление за преобразуване на Болградското централно училище в гимназия" от 13 март 1884 г. и "Положението за Попечителния комитет на гимназията

“Император Александър III”¹⁵. От другите архивни материали К. Миславски привежда откъси, цитира ги или въз основа на многобройни извори изработва общи таблици със сведения за броя на учениците, постъпили в училището през 1859–1885 г., за състава на Епитропията, за учителите, списъка на завършилите пълния курс на обучение в Централното училище с посочване на техните занимания в края на XIX в. – началото на XX в.¹⁶

Използвайки обширна архивна база, състояща се от протоколите на заседанията на Попечителния комитет, оплакванията на учителите, отчетите на директорите до епитропите, докладите на главния надзирател в пансиона Сава Радулов за нередности през 1864–1866 г. г., Миславски излага “историята на размириците, тъй като те разкриват както реда и духа, господствувал в училището, така и установилите се отношения помежду учителското тяло и Попечителния комитет”¹⁷.

Много важни сведения за учебната дейност се съдържат: в приведената първа програма на училището, съставена от С. Радулов¹⁸; деловодската документация за разпределение на уроците за 1861–1862 г.¹⁹; пълната таблица за уроците в Централното училище през 1865–1877 г.²⁰ Поради липса на печатни учебни програми малко са сведенията за обема на преподаваните предмети. Авторът се стреми да запълни тази празнота със запазени няколко програми за годишните и междинните изпити, както и с информацията по тези въпроси от “Дунавска зора” и “Българска пчела”.

Относно езика на преподаването в училището Миславски привежда материали, датирани от края на 60-те началото на 70-те години, съдържащи настоявания от страна на официалните власти за задължително преподаване на предметите на румънски език²¹. Приведените откъси от доклада на Д. Мутев до Попечителния комитет, извадки от писмата на учителя по румънски език Петрован до епитропите, реакцията на последните, намерила отражение в кореспонденциите им до Министерството на просветата според автора осветляват “националната недоброжелателност от страна на българите към румънците”.

Въз основа на прецизен труд върху деловодската училищна документация Миславски е предприел опит за изработване на една обща таблица за броя на учениците през 1859–1885 г., сведенията за която са взети или от ученическите списъци, съставени от преподавателите, или от изпитните ведомости. Твърде са интересни материалите за стипендиантите на училището, пенсионерите, свободните слушатели и за изпитната система²². Авторът привежда и откъси от инструкциите за поведението на възпитаниците /от 1864 г. и 1869 г./, от устава на пансиона /1874/²³.

Относно учителското тяло Миславски изработва таблица, демонстрираща постепенното увеличаване на заплатите, привежда кореспонденцията на Попечителния комитет до министерството за уволняване на негодните учители, откъси от писмата на учителите, изпаднали в немилост²⁴.

Голям интерес предизвикват посочените от Миславски документи за стопанското положение на Болградското централно училище, за неговия икономически статут, който му обезпечава относителната автономия в държавата. Авторът привежда ценни материали, както: отчетите на Попечителния комитет за средствата на училището; сведения за даване под аренда на недвижимите имоти и за доходите им, за купуването на чифлика Киселия-маре, телеграмите на министъра на просветата с поканата капиталите на училището да се дадат на заем на държавата, преписка с министерството на финансите относно предаването на училищните имоти на държавата и т. н.²⁵

Описвайки румънския период на дейността на Болградското централно училище, Миславски поддържа основната си теза, че то е образувано като българско в пределите на “чуждо племе”, което “заплашвало българите с разтърсване на тяхната националност”²⁶. Трябва да подчертаем, че авторът не разглежда Болградското училище в контекста на българския възрожденски процес. Училището го интересува от антирумънска гледна точка, за да може в крайна сметка да обоснове схващането си за предимствата и по-добрата организация на училището вече като гимназия.

При осветляването на руския период от дейността на гимназията авторът използва само архивни извори, които са твърде многобройни. Това са: протоколи на педагогическия съвет, програми на обучението, отчетите на директорите до Одеския учебен окръг, както и преписката с министъра на просветата граф Д. Толстой с Държавния съвет, кореспонденцията на Попечителния комитет с попечителя на Одеския учебен окръг С. П. Голубцов, с директора на народните училища в Бесарабия Ф. Соловьев относно преобразуването на училището в гимназия²⁷.

Чрез съдържанието на изворите Миславски рисува ясна картина на превръщането на българското реално-класическо училище в руска класическа гимназия. В тази част на книгата не се използва “клюкарска преписка”, тук преобладават статистически материали, които също са дадени във вид на таблици. Те съдържат сведения за: стопанското устройство на училището [обзор на доходите на гимназията, обзори за приходите и разходите за 1886–1897 г.]²⁸; съставът на учениците на гимназията [таблици “Прием и напускане на училището през 1886–1897 г.”, за успехите на учениците, разпределянето на учащите се по съсловия и вероизповядане]²⁹, списъци на завършилите гимназията през 1888–1897 г.³⁰ и на възпитаниците, завършили със златни и сребърни медали³¹; учебната дейност на гимназията и процесът на превръщането ѝ в руско учебно заведение твърде ясно проличават чрез посочените протоколи на заседанията на педагогическия съвет³², отчетите на класните наставници³³; учителите, техният висок образователен ценз и мъжеството, че живеят при толкова “тежки условия на голямото село”, списъка на служителите в гимназията през 1885–1897 г.³⁴, педагогическият състав към края на XIX столетие³⁵.

Въз основа на горепосочените архивни материали можем да направим извод за промяната, настъпила в развитието на учебното заведение след 1885 г. – от национално учебно заведение то се превръща в руска класическа гимназия. Миславски се възмущава от действията на Попечителния комитет през 1878–1885 г., който чрез своите обръщения към висшите инстанции се стреми да запази националния колорит на Болградската гимназия, като понякога влиза с тях в открит спор. Авторът е склонен да смята, че тези прояви са вредни и пречат на развитието на образованието в Болград. Той не се замисля по проблема за несъответствието на интересите на българските селяни /за сметка на които се издържа гимназията/ и задачите на класическата гимназия. Макар че гимназията си остава собственост на бесарабските българи и се запазва неприкосновеността на нейния капитал, тя се лишава от българския си характер, от една страна, а от друга, вратите на класическата гимназия се затварят за селските деца-българи, нямащи достатъчна подготовка, за да постъпят в учебно заведение от такъв ранг и поради лошото им познаване на руския език. Независимо от неприемливите интерпретации книгата на Миславски е без съмнение интересна и важна за всички изследователи, главно с уникалния си документален материал. В съпоставка с други архивни документи тези източници могат да бъдат използвани за по-обективно осветляване на просветата и образованието на бесарабските българи през втората половина на XIX век.

БЕЛЕЖКИ

- 1 Миславски К. И. Исторический очерк гимназии императора Александра III в Болграде. Болград, 1905, Часть 2, с. 40.
- 2 Пак там, Болград, 1904, Часть 1, 5–6, 14.
- 3 Вж. по-подробно: Дякович, В. Из историята на учебното дело. 50-годишнина на една забравена българска гимназия /в Болград/. София, 1908, с. 22; Дякович, В. Българите в Бесарабия. София, 1930, с. 118; Иванова, К. Болградската гимназия. София, 1935, с. 26; Янков, В. 95-годишнината от първата българска гимназия в Болград. – В: Читалище, 1953, № 15, 38–39; Дончев, Д. Болградската гимназия през 1858–1878 г. – В: Известия на педагогическия институт. Кн. XIX, 1965, 203–233; Радова, Р. Към предисторията на Болградската гимназия. Векове, 1978, кн. 3, 42–46; Грек, И. Предисторията на Болградската гимназия. Роден край, Кишинев, броя от 5 юли 1991.
- 4 Накко, А. История Бессарабии. Одесса, 1876; Иречек, К. История болгар. Одесса, 1878; Батюшков, П. Бессарабия, Историческое описание. Санкт-Петербург, 1892.
- 5 Скалковский, А. Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае. Статистический очерк. Одесса, 1848.
- 6 Миславски К. И. Исторический очерк..., Часть 1, 10–11.
- 7 Пак там, с. 9, 12.
- 8 Пак там, с. 15–18.
- 9 Пак там, с. 12.
- 10 Иванова, И. С. Сборник статей о некоторых выдающихся событиях в современной жизни болгар. Кишинев, 1896; Клаус, А. Наши колонии. Санкт-Петербург, 1869.
- 11 Миславски К. И. Исторический очерк... Часть 1, с. 45, 49, 52, 57, 61.
- 12 Пак там, с. 45.
- 13 Пак там, с. 6.
- 14 Пак там, с. 3–4, 19–26.
- 15 Пак там, 177–182.
- 16 Пак там, с. 82, 207, 228.
- 17 Пак там, с. 57.
- 18 Пак там, 28–29.
- 19 Пак там, с. 65.
- 20 Пак там, с. 68.
- 21 Пак там, 74–77.
- 22 Пак там, с. 84.
- 23 Пак там, Часть II, с. 126, 128–129, 134–135.
- 24 Пак там, 42.44.
- 25 Пак там, 99–177.
- 26 Пак там, 3–4.
- 27 Пак там, 168–177.
- 28 Пак там, Часть 2, 50–64.
- 29 Пак там, с. 81.
- 30 Пак там, 119–136.
- 31 Пак там, с. 88.
- 32 Пак там, 25–31.
- 33 Пак там, с. 26.
- 34 Пак там, 39–40.
- 35 Пак там, 40–42.